

De Rosdoek

n^o 51

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

D E R O S D O E K

Aflevering 51

maart 1989

Verschi jnt 4 x per jaar

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17
5527 CA Hapert. tel 04977-1671

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16
5506 EE Veldhoven.

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H. Backbier, Heike 6, Vessem.
J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13, Wintelre.
J. v. Hout, Oude Provincialeweg 15, Hapert.
H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A. Kockx, de Pottenbakker 44, Veldhoven.

Van de bestuurstafel.....

Graag wil ik dit woordje beginnen met een compliment aan de Stichting Gemeenschapshuis Duizel bij gelegenheid van de opening van het verbouwde en uitgebreide dorpscentrum.

Een aanmerkelijke verbetering van deze accommodatie die voor Duizel, maar ook voor onze Kring van zo een groot belang is. Het zal hier, net zoals elders, wel zo zijn dat er nog wat kleinere voorzieningen of aanpassingen nodig zijn, doch deze zullen ongetwijfeld wel worden getroffen. Tijdens de openings-receptie heeft een deputatie van ons bestuur acte de présence gegeven en de welgemeende waardering aan het adres van het stichtingsbestuur laten blijken.

Voor het grote historisch onderzoek dat binnenkort in onze provincie van start gaat en waarbij o.a. ook de gemeente Bladel betrokken is, vroeg ik in het jubileumnummer van onze Rosdoek (december j.l.) de aandacht en eventueel de medewerking. Uit nader overleg met het bestuur van de nieuwe Heemkundige Kring Pladella Villa, opgericht op 15 december 1988, is nu gebleken dat er binnen deze nieuwe Kring voldoende belangstelling bestaat om de aan dit onderzoek verbonden werkzaamheden te kunnen uitvoeren. Een prima ontwikkeling deze betrokkenheid, en graag wensen wij de Kring daar alle succes bij toe.

In een van de komende kringmededelingen zult U informatie aantreffen rond het 41e Werkkamp van Brabants Heem dat van woensdag 2 tot en met zaterdag 5 augustus a.s. te Heeswijk-Dinther zal worden gehouden. De Heemkundekring De Wojstap, aldaar is met de organisatie belast en heeft onder het motto "Same woajen we weijer" een gevarieerd programma samengesteld.

Graag vraag ik hiervoor Uw belangstelling.

Oerle, februari 1989.

Uw voorzitter
Th. H. v.d. Ven.

Loon

In de 49e aflevering van 'De Rosdoek' trof ik een artikel aan met de titel 'Het agrarisch akkerdorp de plaatse in de Kempen'. Die titel begrijp ik niet goed. Is een agrarisch akkerdorp (wat dat ook moge zijn) gelijk te stellen aan 'de plaatse'?

In het artikel geeft de Heer Thiadens weer eens een voorbeeld van hoe plaatsnaamkunde niet beoefend moet worden. In plaats van namen te vergelijken uit de direkte omgeving zoekt hij het nu in Limburg, waar in de buurt van Venray het dorpje Leunen gekozen wordt als vergelijkingsmateriaal. En dat terwijl de lo-namen in de Kempen voor het oprapen liggen:

Hoogeloon, in 1186 kortweg 'Lon' genoemd (1)
 Verder: Aarle, Bladel (uit Bladele), Duizel, Eersel, Heers (uit Heerle), Hulsel, het Karrel, Kreilt (Kraailo), Oerle, Spreeuwel, Tongelre, Waalre en Wintelre. Vgl. De Bont (2).

Borgloon, de hoofdplaats van het voormalige graafschap Loon wordt in 1078 'Lon' genoemd.

Nog een wat verder afgelegen gelijknamige plaats is het Drentse Loon, eind 12e eeuw vermeld als 'Lon' (3).

Loon is het germaanse meervoud (dat.pl.) bij Lo, een veel optredend element in nederzettingsnamen met de betekenis 'bosje op hoge zandgrond'.

Thiadens vraagt zich af waarom Loon bij Waalre, een nederzetting met een zo opvallende ligging en vormgeving, gewoon Loon heet. (wat bedoelt hij met die opvallende ligging en vormgeving?).

Hij vergelijkt dan Leunen met Loon. Leunen zou als oudere vorm o.a. 'Lone' hebben en dit woord zou staan voor 'dal' of 'holte'. Hij baseert zich hier op De Vries.

Bach (4) geeft als oudste vorm voor Leunen echter: Lunni, 1153. Hij vergelijkt deze naam met het Duitse Haselünne, dat in het jaar 1107 eveneens voor komt als Lunni. De grondvorm zou volgens hem Luninc zijn, een woord met de betekenis 'überfahrt', dus een voorde in een rivier of iets dergelijks. Dat een nederzetting genoemd zou worden naar

een kuil op het centrale plein (de plaatse) lijkt trouwens wel zeer onwaarschijnlijk. Dat centrale plein ligt altijd wat hoger dan de omgeving en wordt ook wel heuvel, singel, biest of opstal genoemd.

Lo-namen dateren mogelijk voor een belangrijk deel uit de hoge middeleeuwen: Bakel, in 714 vermeld als 'Bagoloso' (Gysseling, p. 95), Eersel, in 712 vermeld als 'Eresloch' (Gysseling, p. 303), Hulsel, in 710 voorkomend als 'Hulislaum' (Gysseling, p. 523) en Waalre als oudst vermelde plaats: anno 704: 'Waetriloe' (Gysseling, p. 1030).

Om het tweede lid van Eresloch in verband te brengen met Schots Loch, zoals Thiadens in een vorige aflevering van "De Rosdoek" heeft gedaan, is helemaal uit den boze. Dit loch is een Echternachse schrijfwijze voor Loh.

1. Maurits Gysseling: Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West Duitsland (vóór 1226), (1960), p. 502.

2. A.P. de Bont: Dialekt van Kempenland, deel III, Geografische namen (1969), p. 84.

3. Gysseling, p. 634.

4. Adolf Bach: Deutsche Namenkunde, Die Deutschen Ortsnamen, II, paragraaf 392.

Ir. Chr. Buiks.

"Seven stoopen wijns": het appelleren van Bergeijk aan Antwerpen en Den Bosch.

Begin 1660 gingen twee inwoners van Eersel, Jacob Wachtelaers en Anthonij Hasenbosch, een merkwaardige weddenschap aan. Hasenbosch stelde te verwachten dat de zeven schepenbanken uit de Meierij die vroegher steeds aan Antwerpen hadden geappelleerd, binnen een jaar weer onder Antwerpen en het gebied van de koning van Spanje zouden horen. Wachtelaers geloofde daar niet in en durfde daar best vier tegen één op te zetten. Vierhonderd gulden zou

Hasenbosch kwijt zijn als hij verloor, honderd zou Wachtelaers er krijgen als hij won 1).

Eersel vormde zelf, met Duizel en Steensel, een van de zeven dingbanken. De andere waren Hoogeloon, Hapert en Casteren; Bladel, Reusel en Netersel; Bergeijk, Riethoven, Westerhoven, Borkel en Schaft; Dommelen; Lommel en Hooge Mierde, Lage Mierde en Hulsel. Nog voor het jaar van de weddenschap voorbij was zou de Eerselse bank geschiedenis schrijven inzake het appèlrecht. Mogelijk heeft de weddenschap er wel mee te maken gehad. Van Heurn en Hezenmans hebben de zaak waarom het ging uitvoerig beschreven 2). De bank van Eersel had een vonnis gewezen tegen een inwoner van Knegsel, dat onder de dingbank Vessem viel. De man, een zekere Tops, betwistte Eersel het recht hem te dagvaarden en ging in hoger beroep bij schepenen van Den Bosch. De Eerselse schepenen stelden dat men van door hen gewezen vonnissen in beroep diende te gaan bij de Raad van Brabant. Deze instantie nu ging daar maar al te graag in mee en verleende de nodige machtigingen en brieven van vernietiging tegen de Bossche inmenging. De magistraat van Den Bosch riep daarop de tussenkomst van een nog hogere instantie in, de Staten Generaal. Zeker van zijn zaak stuurde hij alvast zijn ingebieder naar Eersel om exploit te doen (= een gerechtelijke beslissing aan te zeggen) en de schepenen van Eersel naar Den Bosch te voeren. Voor de verwickelingen waartoe dit alles leidde zij verwezen naar Van Heurn en Hezenmans. Ons interesseert hier slechts het gevolg dat de hele affaire heeft gehad op de verdere toepassing van Antwerps recht in appèlzaken van de zeven eerder genoemde banken. Eersel was volgens Den Bosch bij de Raad van Brabant in beroep gegaan, omdat er bij appèl op den Bosch niet naar Antwerps recht maar volgens de Bossche costuimen rechtgesproken zou worden. Dit nu was volgens de hoofdstad een bewuste misleiding van Eersel. Alle vrijheden en dorpen die op Den Bosch appeleerden zouden daar naar hun eigen costuimen gesententieerd worden. Als ze Antwerps recht hadden zouden ze daar ook naar beoordeeld worden.

Maar wel door Den Bosch en niet door de Raad van Brabant.

Enkele jaren heeft de hele zaak gesleept. Niet dan nadat enkele landsadvocaten en de Hoge Raad van Holland uitvoerig hadden geadviseerd op een Bossche deductie in deze, besloten de Staten Generaal dat de Zeven Meierijsche banken voortaan in Den Bosch in hoger beroep dienden te gaan (23 maart 1662) 3). Drie van de banken hadden Den Bosch inmiddels al laten weten dat eigenlijk ook liever te doen dan bij de Raad van Brabant. Het was namelijk een stuk goedkoper. Over de kosten van het appelleren aan de hoofdstad nu trof ik onlangs een aardig stuk aan in het oud archief van Den Bosch 4). Begin 1660. ... is kort dus na bovenstaande beslissing, kregen de 'eerwaardige heeren schepenen' aldaar een memorie toegezonden van twee schepenen van Bergeijk, Frans Driedoncx (de president) en Govaert Berghmans. Ze luidde als volgt:

Ed. Eerw. heeren,

Alsoo de stadt van Antwerpen aen schepenen van Bergeyck altijt gewoon sijn geweest, wanneer sij eenige processen aldaer waeren overbrengende, hen te vereeren met seven stooopen wijns, die ordinarie geredimeert (= afgekocht) werden met seven gulden aen gelt, ende daer toe (= daarenboven) van dachgelden voor den tijdt van acht dagen ider des daechs drij gulden. Ende terwijle de Magistraet deser stadt bij haere expresse missive door den Notaris Van Campen toegesonden die van Bergeyck hebben beloofd haer te sullen laeten genieten alle haere privilegien ende gerechtigeden, Soo is den president Dridoncx neffens Govaert Berghmans aen U Ed. eerw. dienstelijck versoeckende terwijle sij op Uwe Ed. Eerw. aenschrijvens het proces van Geraert van Rundt tegens die van Borckel op hodie (= deze dag) hebben overgebracht, dat derselver goeder geliefste sij hen daer over te tracteren naer de vs. henne oude gewoonte ende toesegginge van U Ed. Eerw.,

dwelck doende etc.

Frans Driedoncx

G.W. Berghmans

1663

Vrij vertaald werd er dus verteld dat Antwerpen altijd gewoon was geweest Bergeijk bij het appelleren aan de Scheldestad met zeven kruiken (stopen zijn aarden kruiken) wijn ter vereren, wat in de praktijk gewoonlijk neerkwam op zeven gulden, waarnaast de overbrengers van het proces bovendien nog acht dagen lang dagelijks ieder drie gulden vacatiegeld werd toegekend. Waar de magistraat van Den Bosch onlangs per notarisbrief had beloofd alle privileges van Bergeijk te zullen eerbiedigen en er door het dorp zojuist een proces was overgebracht, zag men nu graag de nodige uitkeringen tegemoet.

In het vacatiegeld kon Den Bosch nog wel inkomen. Achttien gulden kregen de beide schepenen samen toegelegd, drie dagen lang drie gulden de man. Maar wat betreft de zeven stopen wijn of zeven gulden in plaats daarvan, die was men niet bereid te betalen vooraleer Bergeijk bewezen zou hebben, dat die "uyt privilegie offte possessie altijt (waren) toegestaen bij die van Antwerpen".

Dat bewijs was niet zo moeilijk te leveren en is ook geleverd. Op de tresorierskamer van Antwerpen was sinds eeuwen nauwkeurig administratie gehouden van alle wijnbeschenkeningen door de stad. Alle schepenen die een proces naar Antwerpen overbrachten waren vanouds met een hoeveelheid stadswijn vereerd of met een daarmee corresponderend bedrag in contanten 5). Voor schepenen van een stad of vrijheid beliep dat 7 gulden en 4 stuivers, voor die van een dorp 3 gulden en 12 stuivers. Bergeijk nu was een vrijheid en vroeg Den Bosch dus met recht op 7 stopen of 7 gulden te worden getraceerd.

J.W. Hagen.

Noten

1. Streekarchief Zuidoost-Brabant, Archief schepen bank Eersel, inv. nr. 23 (Algemeen protocol 1659-1662), fol. 94v, d.d. 5 april 1660
2. J.H. van Heurn, Historie der Stad en Meyerye van 's-Hertogenbosch III (1648-1792) (Utrecht 1777), 101-108; J.C.A. Hezenmans, 's-Hertogenbosch van 1629 tot 1798 ('s-Hertogenbosch 1899), 172-179

3. Algemeen Rijksarchief, Archief Staten Generaal, inv.nr. 3268 (Ordinaris net-resoluties 1662), Res. d.d. 23 maart 1662
4. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oud Archief, inv.nr. A 328, doos 1149 (Diverse stukken 1660-1665), map 1663, Memorie z.d. met concept van antwoord d.d. 1 maart 1663.
5. Floris Prims, "De oudste stadswijn", Antwerpiana 1932 (Antwerpen 1933), 5-12.

UIT ONZE BUITENLANDSE RUILABONNEMENTEN

Te Lomelle op die Campine, Lommel, sept. 1988.

- Het ontstaan van de Kolonie te Lommel
- Het lager onderwijs te Lommel-Werkplaatsen

Te Lomelle op die Campine, Lommel, dec. 1988.

- Over Leven en Dood in de Kempen: panorama op twee eeuwen Lommelse demografie (1676-1850)
- Reconstructie van een verdwenen Lommels overlijdensregister

't Swanekoeriertje, Heist-op-den-Berg, nov. 1988.

- Poging tot profiteren door tiendheffers ± 1720 in de vrijheid Heist-op-den-Berg
- Verkoop orgel van de kerk in Hallaar in 1735

't Swanekoeriertje, Heist-op-den-Berg, jan. 1989.

- Toekenning van hoevebenamingen
- een onbekend pastoor van Heist (Jan van Orshagen)

Informatiebulletin Interdisciplinair Centrum voor Luchtverkenning, Brussel, 1988-1.

- Nieuwe kijk op de Merovingische gebouwen
- De gallo-romeinse gebouwen in Halloy
- De gebouwen met een economische functie in de fundi van de Provincia Belgica
- De modaliteiten van de invloed van het hellenisme op de gallo-belgische munten uit de tijd van Caesar.

Het Oude Land van Aarschot, sept. 1988.

- De geallieerde luchtaanvallen op de Aarschotse spoorwegen in mei 1944.
- Zo leefden wij rond 1914 (humoristische belevenissen)
- Robert Browning's verzen over Aarschot (19e eeuw) in zijn "How they brought the Good News from Gent to Aix 16...".

Th. van der Aalst.

VAN DE BOEKENPLANK

Geschiedenis van het lager onderwijs te Best van 1800-1920 door H. v.d. Brink.

Best: H. v.d. Brink, 1988.

52 p. Prijs f 7,50 (excl. verzendkosten).

Verkrijgbaar in boekhandel te Best.

Volkscultuur in Brabant: lezingen over volkskunde door S. Top, E. Tielemans en H. Franken.

Heeze: Stichting Brabants Heem, 1988.

60 p. Prijs f 10,- (incl. verzendkosten).

(Leergang volkskunde; dl. 1)

Godsdienstigheid in de Nederlanden in de spiegel van katholieke kerkboeken, 1680-1840. Dl. 1 en 2.

Tilburg: Tilburg University Press, 1988.

Prijs f 97,50. Proefschrift Tilburg.

Documentatiemap 'Boerderijen in Noord-Brabant'.

Arnhem: Stichting Historisch Boerderijonderzoek, 1988.

Bevat: Tekeningen en foto's met inleidende tekst op A-3 formaat.

Prijs f 37,50. Luxe uitvoering f 52,50.

Besteladres: Schelmseweg 89, 6816 SJ Arnhem.

Onderwater in Nederland door Willem Kolvoort en Piet Leenvaar. Zutphen: Terra, 1988.

112 p. Prijs f 49,50. ISBN 90-6255-363-X

Uit het schetsboek van Cornelis Jetses door Jan A. Niemeijer.

Drachten: Friese Pers Boekerij, 1988.

128 p. Prijs f 34,50 ISBN 90-330-1384-3

Met de klas naar musea en naar archeologische sites: didactische benadering van museum- en sitebezoek in België door Arnold Provoost.

Amersfoort: Acco, 1988.

64 p. Prijs f 10,- ISBN 90-334-1897-5

(Syrinx-documentatie; 9)

Jheronimus Bosch: opstellen over leven en werk door P. Gerlach;

samenst. en red. P.M. Leblanc.

's Gravenhage: SDU, 1988.

227 p. Prijs f 39,50 ISBN 90-12-05739-6

Historisch-landschappelijke kaart van Nederland, schaal 1: 50.000: legenda en proefkarteringen door Chr. de Bont en J. Renes.

Wageningen: PUDOC, 1988.

79 p. legenda. Prijs f 20,- ISBN 90-220-0956-4

(Reeks landschapsstudies; 1)

Edelsmeedkunst in België: profaan zilver XVIde, XVIIde-XVIIIde eeuw door Piet Baudouin, Pierre Colman en Dorsan Goethals.

Tielt: Lannoo, 1988.

267 p. Prijs f 190,- ISBN 90-209-1578-9

Hij zal de koekoek niet meer horen roepen: verhalen uit de Kempen door Jan van der Heijden.

Hapert: Kempen Pers, 1988.

158 p. Prijs f 22,50 ISBN 90-70427-52-4

Zin 't wefke ...: zei-spreuken en humoristische verhaaltjes met haar in de hoofdrol door Cor Swaenberg.

Delft: Eburon, 1988.

95 p. Prijs f 25,- ISBN 90-5166-050-2

De val van de stadswaag door Marc Geudens.
Amsterdam: Nioba, 1988.
159 p. Prijs f 25,- ISBN 90-6945-088-7

Eindelyk uit d'onderdrukking: patriottenbeweging en
Bataafs-Franse tijd in Noord-Brabant, 1784-1814
door Charles de Mooij.
Zwolle: Waanders, 1988.
112 p. Prijs f 25,- ISBN 90-6630-164-1
(Kunsthistorische reeks; 1)

Bij ons moeder en ons Jet: Brabantse vrouwen in de
19e en 20e eeuw door M. Greever en A. van der Veen.
Zutphen: Walburg Pers, 1989. 168 p. Prijs f 19,50
ISBN 90-6011-627-5. onderw.ktrn: ISBN 90-72526 06-6

De Brabantse spreekwoorden: uitdrukkingen in Bra-
bant gebruikt en opgetekend door H. Mandos en M.
Mandos van de Pol.
Waalre: Hein Mandosstichting, 1988.
XXII, 631 p. Prijs f 39,50 ISBN 90-800253-1-3.

Kroniek van de abdij van Sint-Truiden vert. door E.
Lavigne. Dl. 2: 1138-1558 met anot. van W. Jappe
Alberts en J.C.G.M. Jansen. Leeuwarden: Eisma, 1988
VI, 306 p. Prijs f 42,50 (Maaslandse monografiën)
Dl. 1 uitgegeven door van Gorcum in 1986.

Gids voor historisch beeld- en geluidsmateriaal in
Nederland: met beschrijvingen van 256 audiovisuele
collecties samengest. door Pim Slot. 1e uitgave.
Utrecht: Stichting Film en Wetenschap, 1988.
188 p. Prijs f 20,- ISBN 90-70224-15-1.

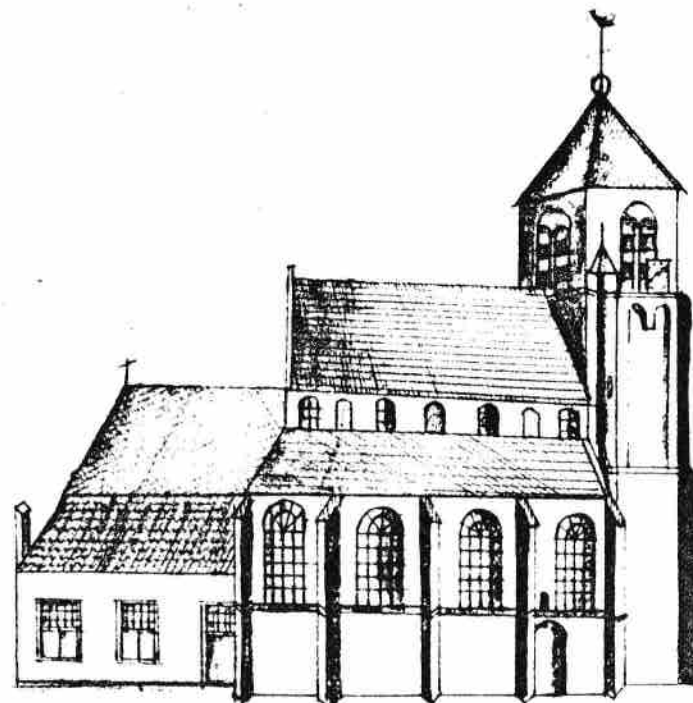
H. Huijbers.

Nogmaals: Het kerkgebouw van Lage-Mierde.

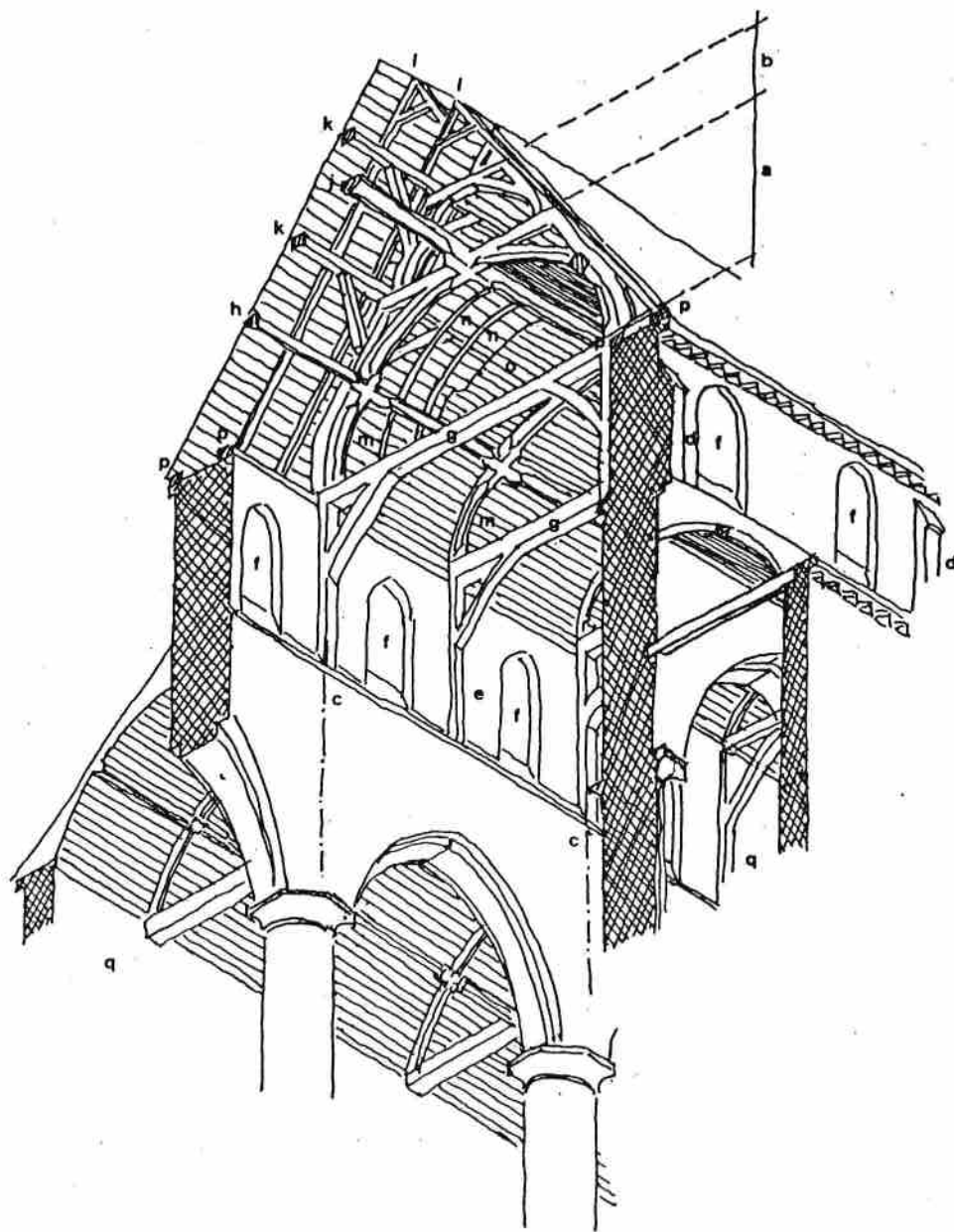
In Rosdoek 49 hebben wij, aansluitend aan het
artikel van P.J.M.Wuisman over de kerk van La-
ge-Mierde, toegezegd daarop terug te zullen komen

met een vergelijking van de historische gegevens
uit dat artikel met de resultaten van een onder-
zoek aan het gebouw zelf. Bovendien mochten wij
nadien een aantal archiefstukken ontvangen waaron-
der een kontrakt voor het bakken van stenen,
afgesloten in 1484 tussen de kerkmeesters en de
steenbakker Jan de Stoefver. Dat kontrakt is in
modern schrift omgezet door Nico Roymans uit
Bladel. We zullen daaruit enkele algemene aspecten
bespreken.

Het kerkgebouw en enkele historische gegevens uit
het artikel van Wuisman.



Figuur 1. De kerk van Lage Mierde volgens Hendrik
Verhees, 9 april 1788.



Figuur 2. Reconstructie van de kap van schip en zijbeuken van de kerk van de H. Stefanus te Lage Mierde.

Toelichting bij figuur 2.

De benamingen gemerkt met * zijn ontleend aan: A.H. van Drunen: Het vijftiende-eeuwse bestek van de Gasthuiskapel te 's-Hertogenbosch. Brabants Heem, jaargang 28, 1976 nr. 4.

- * a. Gebynt.
- * b. Poet gebynt.
- c. Stramienlijnen, samenvallend met de kolommen.
- d. Steunbeertjes tegen de buitenzijde van de lichtbeukgevels.
- * e. Standvinck, (zowel ter plaatse van de stramienlijnen als halverwege daartussen).
- f. Lichtbeukramen.
- * g. Balck.
- * h. Zyelnaeld.
- * j. Naeld.
- * k. Rijworm (op het "poetgebynt") en worm (op "gebynt").
- * l. Nederste gespanne.
- * m. Crombeel.
- * n. Wulfhouten.
- o. Beschieting.
- * p. Binnenste en buitenste "muerplaet".
- q. Zijbeuken met halve tongewelven.

Het handschrift van Verhees bevat een tekening uit 1788 (zie fig.1). De kerk zoals Verhees die tekent bestond uit de toren met een korte spits, een basilikaal opgezet schip van vier traveeën met zijbeuken en een koor waartegen een raadhuus was gebouwd. Dat raadhuus werd door pastoor Schey als sakristie bij de kerk getrokken in de beginjaren van de negentiende eeuw.

In 1824 werd een nieuw, laag plafond aangebracht, dat, zoals nu nog blijkt, het oorspronkelijke gewelf onverlet liet.

In 1869 werd de kerk grondig gerestaureerd. Voordien was "het plafond spits en zelfs een voet hoger als nu, ("nu" slaat hier op het gewelf dat in 1869 werd aangebracht en dat het ook nu nog de

huidige ruimte van het schip overwelft. H.S.) doch van planken en blaauw geverfd; er lagen vier (sic.) zware balken door, aan het gezicht blood, schoon bewerkt en met roode, blaauwe en witte biesen afgezet. Deze balken zijn bij deze gelegenheid uitgenomen. In het jaar 1824 onder den pastoor Dokxs is er onder het bovenlicht en de balken een nieuw rond gepleisterd (plafond) ingelegd, als ook in de zijbeuken, doch deze waren slechts half rond, terwijl zij boven de pilaren vastliepen". En verder gaat het citaat van Wuisman: "De pilaren, welke van zeer dikke ronde omvang waren, zijn om hunne dikte voor het oog te breken uitgetakt (moet klaarblijkelijk zijn zijn "uitgehakt" H.S.)". Dat laatste is ook bekend van de kerk van Eersel. Klaarblijkelijk waren de voor onze Middeleeuwse kerken zo karakteristieke ronde kolommen in de negentiende eeuw niet erg geliefd.

Het huidige stucgewelf in het schip is dus klaarblijkelijk in 1869 aangebracht.

Onderzoek in de kap wees uit dat nagenoeg de gehele Middeleeuwse kapkonstruktie met delen van het oorspronkelijke gewelf, boven het huidige stucgewelf nog aanwezig is. Wat ontbreekt zijn de in 1869 "uitgenomen" balken en de beschieting van het houten gewelf.

Zo'n houten gewelf was in onze Middeleeuwse kerken het meest gebruikelijk, maar doorgaans zijn ze door verval en door de negentiende-eeuwse bouwactiviteiten verdwenen.

Figuur 2 omvat een rekonstruktie van dat gewelf.

De "blaauwe"beschildering is op de bogen (m) en de "naelden" (j en h) nog aanwezig. Alle nog aanwezige delen van de kap en het gewelf zijn, met uitzondering van het naaldhouten dakbeschot, van eikehout. Opvallend is dat, behalve in de stramienlijnen van de kolommen, ook daartussen spanten voorkomen. Dat verklaart het aantal van twee ramen per travee per gevel in de lichtbeuk, wat een merkwaardigheid is waarin de kerk van Lage Mierde uniek is.

In de rekonstruktietekening hebben wij de kolommen rond getekend, zoals destijds is beschreven, en

afgedekt met lijstkapitelen. Dat laatste is naar analogie van wat gebruikelijk was, maar aanwijzingen zijn daarvoor niet teruggevonden.

De gewelven van de zijbeuken zijn halve tongewelven, ook dat zoals gebruikelijk was. In het hier voor aangehaalde citaat zijn de gewelven van de zijbeuken beschreven als half rond. Het ligt voor de hand dat die half ronde gewelven waren aangebracht in 1824, op de konstruktie van de oorspronkelijke houten tongewelven, maar zeker weten we dat niet.

Het huidige kerkschip telt drie traveeën. Dat is in tegenstelling tot de vier traveeën die het schip zou hebben volgens de tekening van Verhees. Voor Verhees is het een niet ongebruikelijke onnauwkeurigheid om zich een travee te vergissen.

De figuren 3, 4 en 5 geven foto's weer van opeenvolgende verbouwingsfasen. De foto's zijn naar negatieven afkomstig uit het archief van Harrie Hanssen, de voormalige directeur van het Welstandsdistrikt Oost Brabant, en inmiddels in het gemeentearchief ondergebracht.

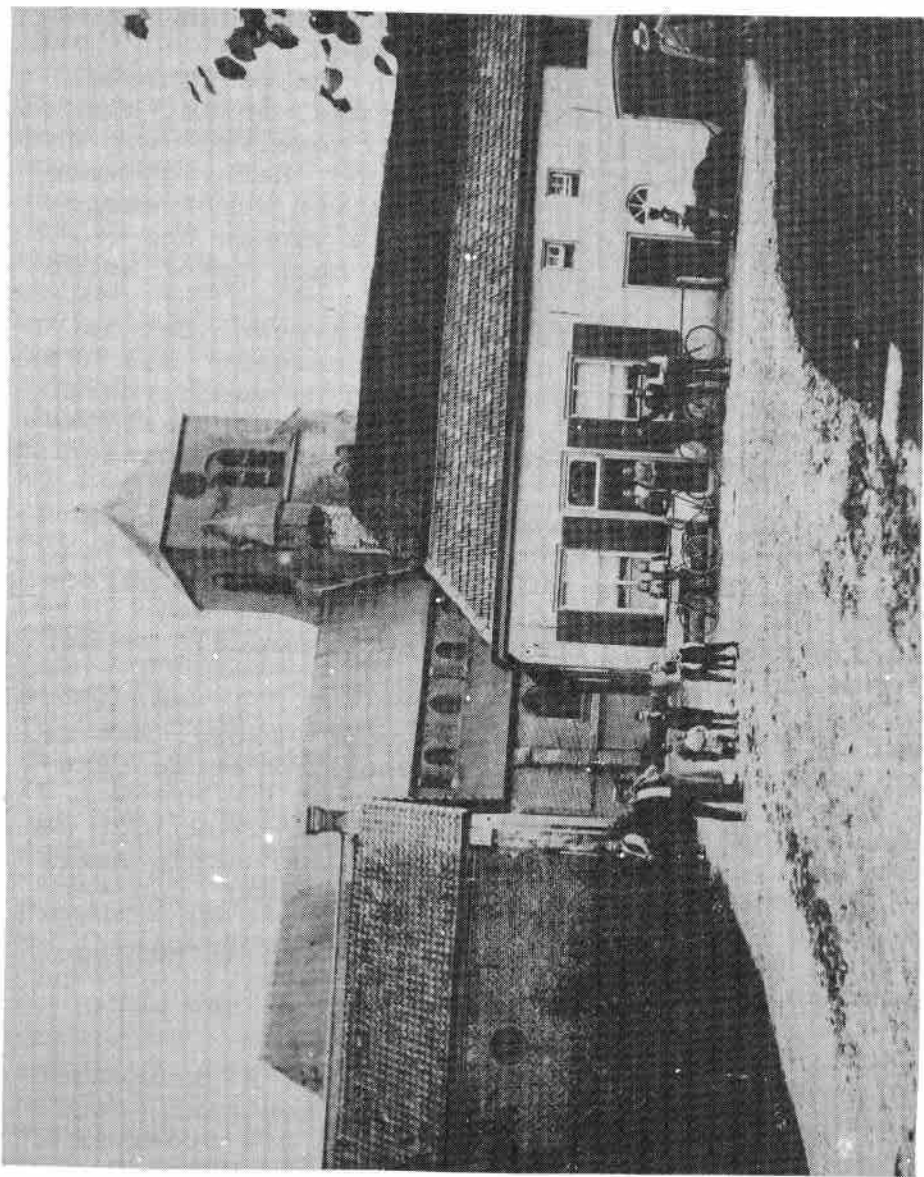
Figuur 3: Geeft de kerk weer voor 1909, met de korte torenspits die ook al voorkomt op de tekening van Verhees.

Figuur 4: Geeft de kerk te zien na 1909, met de nieuwe spits, maar voor 1912. Het kerkschip heeft hier, in tegenstelling tot de tekening van Verhees, geen vier maar drie traveeën.

Figuur 5: De kerk na de toevoeging van de huidige kruisarmen, in 1912.

Het kontrakt met de Steenbakker.

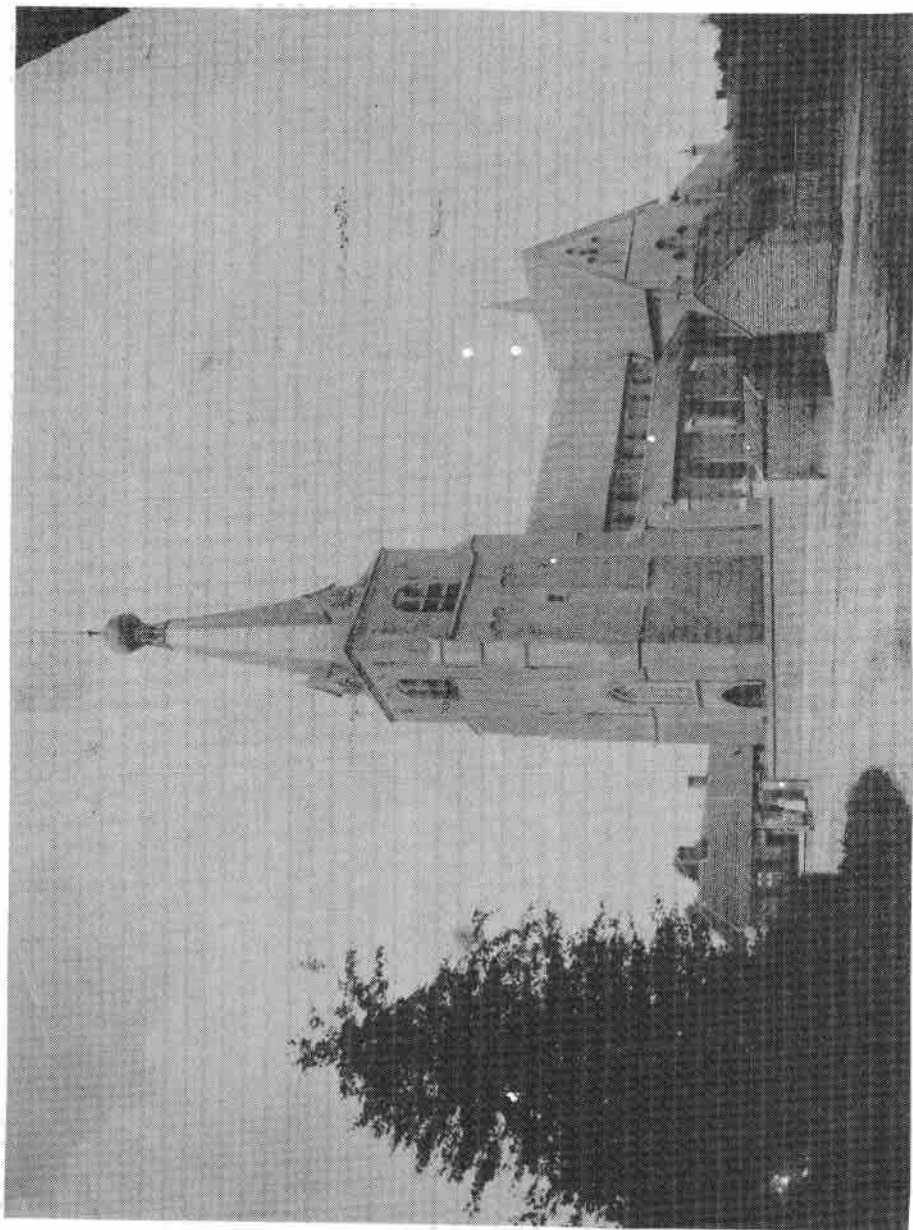
Onder nummer R.56.Fol.16 is in het Rijksarchief te's-Hertogenbosch aanwezig een kontrakt op 22 april 1484 afgesloten tussen "Jan die Stoefver", steenbakker en de "Kerkmeesteren van Neder Myerde". Jan de Stoefver nam daarbij aan het bakken van twee ovens van 60.000 stenen elk. Hij moest daarbij leveren "Postelse forme", klaarblijkelijk vormbakken van een destijds bekend formaat, die



Figuur 3. De kerk van Lage Mierde na de verbouwing van 1869 en vóór de bouw van de toren spits in 1909.



Figuur 4. De kerk van Lage Mierde na de verbouwing van 1909 en vóór die van 1912.



Figuur 5. De kerk van Lage Mierde na de verbouwing van 1912.

eerst dienden te worden goedgekeurd. Het is bijvoorbeeld ook uit 's-Hertogenbosch bekend dat bakstenen dienden te voldoen aan bepaalde minimum maten, en wellicht had ook Postel destijds dergelijke voorschriften. Het zou van belang zijn te achterhalen welke afmetingen die "Postelse forme" had.

We weten namelijk niet wat er met de overeenkomstig dit kontrakt geleverde stenen is gebouwd. Voor de hand liggend is dat het een deel van de kerk was.

Er is een verschil in lagenmaat te zien tussen de gevels van de toren en van de kerk. Kerk en toren zijn dus waarschijnlijk niet in een gang tot stand gekomen. De in totaal 120.000 stenen zouden voldoende zijn om ca. 11 meter van de toren te bouwen, maar ook voor middenschip en zijbeuken zouden de twee ovens kunnen voldoen. Kerk en toren vertonen onderlinge verschillen wat betreft steenformaat. Wellicht zouden we dus kunnen achterhalen of een van beide voldoen aan de Postelse baksteenformaten. We hopen daarop nog eens terug te kunnen komen, omdat we daarmee op redelijke gronden waarschijnlijk een deel van de kerk zouden kunnen dateren.

Interessant is de rol die in het kontrakt de "ghebuur van Neder Myerde" is toebedacht. Die zouden de leem uitgraven en bij de oven afleveren, alsmede het benodigde zand. Vette leem moest met zand worden gemengd, om scheuren van de steen bij het bakken te voorkomen. Bovendien moesten de houten bakvormen waarin de steen als een zandtaartje werd gevormd, tevoren worden bestrooid met zand om de daarin geperste, nog natte leem, gemakkelijk te kunnen uitkeren, precies zoals de bakker meel strooit op een tafel waarop hij het deeg uitrolt, om te voorkomen dat het aan de tafel blijft plakken.

De "ghebuur" moesten verder een "kozijn" oprichten voor de steenbakker om de steen er onder te zetten. Klaarblijkelijk is hiermee geen kozijn in de zin van wat wij daaronder verstaan bedoeld, maar

een soort loods , waaronder de vers gevormde steen moest kunnen drogen.

Voorts moesten ze zo nodig een put graven voor het benodigde water. Vervolgens moesten ze voldoende hout (?) of turf leveren voor het stoken van de oven.

Het kontrakt levert zo een aardig beeld op van de wijze waarop men te werk ging in de Middeleeuwen.

Op de zandgronden, waar wel leem in de bodem aanwezig was maar vaak in slechts beperkte hoeveelheden, loonde het niet de moeite om een vaste oven te bouwen. Dan zou immers al een belangrijk deel van de beschikbare leem moeten worden gebruikt om een oven te bouwen op een plaats waar na het bakken van de stenen voor de kerk, geen voor de baksteenproduktie bruikbare hoeveelheid leem meer aanwezig was. Men stapelde de gedroogde steen in de vorm van een oven, met gangen waarin werd gestookt. Het werk gebeurde ter plaatse onder leiding van een ervaren steenbakker, waarna de steen naar de bouwplaats werd vervoerd. De hulp van daartoe niet geschoolde helpers, die echter wel veel werk konden verzetten, kon de kosten beperken.

Hiermee komt een stukje geschiedenis aan het licht waarvan maar weinig geschreven bronnen beschikbaar zijn.

Eersel, 18 november 1988.

Herman Strijbos.

Naschrift: "Postelse forme".

Ondanks de bereidwilligheid van de provisor Ivo Billiaert van de Postelse abdij, dreigde een onderzoek aan de abdij naar "Postelse forme", zoals in bovenstaande bijdrage genoemd, een tegenvaller te worden. Behalve de Romaanse kerk, dateren alle gebouwen uit het begin van de zeventiende eeuw en later, toen de toenmalige priorij die van de abdij van Floreffe afhankelijk was, zelf tot abdij werd verheven. Alle in die tijd verwerkte bakstenen

bleken van een groter formaat dan die in Lage Mierde. De stenen van de pandgang waren 21-23x11-11,5x5,2-5,5 cm groot, die van de klokketoren 23-24x11,5-12x5,2-6 cm en de stenen aan de ringmuur waren nog groter.

Toen we op het punt stonden te vertrekken, namen we nog een kijkje bij de twaalfde eeuwse kerk, of daaraan nog latere verbouwingen in baksteen voorkwamen.

De zijkapel aan het oostelijke einde van de noorder zijbeuk, is een bakstenen kapel, met een gerestaureerde topgevel in zeventiende eeuwse vormen en heeft natuurstenen speklagen. De stenen daarvan hebben afmetingen van 21-22x10-10,5x5-5,2 cm. De noorder zijbeuk van de kerk van Lage Mierde vertoont stenen van 21,5x10x4,8-5,3 cm en de voet van de toren 22-23,5x10-10,5x5-5,3 cm.

Aangezien de Postelse standaard minimum maten zou moeten betreffen zouden die aan de toren in aanmerking kunnen komen, maar als de stenen aan de Postelse noorderkapel ruim aan de maat waren geleverd, zouden ook die aan de noorderzijbeuk van de kerk van Lage Mierde in aanmerking kunnen komen. Opvallend is dat aan de vijftiende eeuwse kerken en torens van onder meer Bladel, Bergeijk, Balen, Duizel, de kerk en de kapel van Eersel, Hoogeloon, Hilvarenbeek, Leende, Luyksgestel, Lommel, de toren van Middelbeers, Riethoven en Waalre, om er enkele te noemen, soortgelijke bakstenen voorkomen. Voor het overige zijn ze in onze streek in die tijd wat groter.

Maar opvallend is ook dat de Bossche standaard, zoals die volgens de diensten voor Archeologie en Bouwhistorisch onderzoek van de gemeente Den Bosch vermoedelijk gold, aardig met onze "Postelse forme" overeenkomen.

Zouden we ze hiermee hebben gevonden en hanteerde "Postel", met een belangrijk refugiehuis in Den Bosch, de Bossche standaard?

Dat lijkt niet onwaarschijnlijk, maar de ouderdom van de stenen die we in Postel hebben gemeten staat niet geheel vast, zo min als de periode waarover die standaard werd gehanteerd.

We blijven dus zoeken naar nadere aanwijzingen.
Hoop doet immers leven.

Herman Strijbos.

WESTERHOVENSE SPROKKELINGEN (3)

Geboortedatum/doopdatum

Inleiding.

Indien genealogen de geboortedatum willen achterhalen in de periode voor de invoering van de burgerlijke stand (1811), zijn zij veelal aangewezen op de parochie-doopboeken. Hierin staan echter slechts de doopdata genoteerd en niet de geboortedata!

De hierbij te stellen vraag is dan hoeveel dagen de geboortedatum afwijkt van de doopdatum, waarbij vervolgens algemeen wordt aangenomen dat de geboortedatum echter 'niet zo ver' van de doopdatum af zal liggen.

Om hierin mogelijk wat duidelijkheid te brengen heb ik in de gemeente Westerhoven (N-Br) over de jaren 1815 t/m 1819 de geboorte-aangiften (waarin naast de geboortedatum ook het geboorte- en aangifte-tijdstip vermeld staan) van de burgerlijke stand vergeleken met de doopdata in het doopboek van de RK parochie Westerhoven.

Hoewel uit dit (beperkte) onderzoek geen algemeen geldende conclusies getrokken mogen worden, geven de uitkomsten toch een aardig beeld van de verhouding geboorte/doopdatum in een plattelandsgemeente in Zuid-oost Brabant.

Relatie geboortedatum en doopdatum.

In de periode 1815 t/m 1819 werden volgens gegevens van de burgerlijke stand 71 kinderen als geboren aangegeven (36 meisjes en 35 jongens), waarvan er 69 ook gedoopt werden in de RK parochie Westerhoven.

Twee kinderen werden niet of, wat waarschijnlijker is, elders gedoopt.

Van de 69 kinderen waarbij dus vergelijking van de geboorte- en doopdatum mogelijk is werden er

59 op dezelfde dag

10 een dag na de geboorte en

0 later als een dag na de geboorte gedoopt.

Ruim 85% werd derhalve op de geboortedag gedoopt!

Van de 10 kinderen welke op de dag na de geboorte gedoopt werden, waren er 8 op of na 21.00 geboren. Hoezeer men er destijds toe genegen was om zo snel mogelijk na de geboorte de doop te laten plaatsvinden, blijkt wel uit het feit dat 6 kinderen welke volgens de geboorteaangiften om 20.00 geboren waren, nog diezelfde avond gedoopt werden en in twee gevallen was het zelfs zo dat kinderen geboren om 21.00 eveneens nog die avond gedoopt werden.

Het beeld dat derhalve hieruit naar voren komt is dat in het algemeen geboorte- en doopdatum aan elkaar gelijk blijken te zijn en slechts in een beperkt aantal gevallen de geboortedatum maximaal 1 dag voor de doopdatum ligt.

Overige gegevens uit de geboorte-aangiften

A. geboorte-tijdstip

Zoals reeds in de inleiding is vermeld werden naast de geboortedatum ook het geboorte- en aangifte-tijdstip (zie b:) vermeld.

spreiding geboorte-tijdstippen:

00.00 t/m 06.00	19 kinderen	(27%)
06.00 t/m 12.00	16 "	(23%)
12.00 t/m 18.00	12 "	(17%)
18.00 t/m 24.00	23 "	(32%)
niet vermeld	1 "	(1%)
totaal	71	(100%)

Er is dus sprake van een redelijk evenwichtige spreiding.

B. aangifte-tijdstip

aangifte-tijdstip gelegen tussen

08.00 t/m 11.00 (voormiddag)	13 kinderen	(18%)
14.00 t/m 18.00 (namiddag)	58 "	(82%)
totaal	71	(100%)

De meeste geboorten werden derhalve in de namiddag aangegeven terwijl daarbinnen een duidelijke voorkeur aanwezig was voor een geboorteaangifte om 15.00 of om 16.00, want maar liefst 49 vaders (69%) gaven hun jonggeborenen aan op een van deze tijdstippen.

C. namen

Bij de aangifte van de 71 kinderen werden bij de meisjes cq. jongens 14 cq. 18 verschillende namen gebruikt. Bij de meisjes was een duidelijke voorkeur te bespeuren voor de namen Johanna (31% van de meisjes kreeg deze naam) en Maria (19%), terwijl bij de jongens Hendrikus (23%) en Peter (11%) duidelijk favoriet waren.

H.T.A.M. van Mierlo.

KANON OP DE BRINK TE ZANDOERLE

De rust en landelijkheid van het aloude plein op Zandoerle wordt verstoord door het koude metaal van een oorlogsinstrument: een kanon. De hoek van elevatie waaronder de loop staat gesteld is bijna ideaal om bij het afgaan van een schot de grootste reikwijdte te bereiken. Maar geen enkel projektiel is vanaf dit plein ooit uit deze schietpijp afgevuurd. Min of meer toevallig is dit oorlogstuig op deze plek terecht gekomen.

In mei 1945 werd Nederland bevrijd van de Duitse bezetter. Spontaan ontstonden overal feesten. Ook in Oerle. En - hoe zou het anders kunnen - er werd een optocht in elkaar gezet. Op zondag 13 mei trok men, met de fanfare, het gilde en allerlei groepen en verenigingen, van Zandoerle naar Kerkoerle. Bij "t Stoom" werd gekeerd en voort ging het naar cafe "de Linde" van Cis Hagelaars om vervolgens opnieuw door het dorp te trekken en op Zandoerle te eindigen. Tussen de vele met hei en takken versierde wagens en karren reed een automobiel mee die een kanon voorttrok. Dit stuk geschut was afkomstig uit

Wintelre. Daar hadden de wegtrekkende Duitsers het in september 1944 achtergelaten. Nu hadden enkele jongelui het daar weggesleept en in de optocht meegevoerd. Bij de ontbinding van de stoet werd het vuurtuig op het Zandoerlese plein geduwd en werd in cafe Gepkens de dorst gelest.

Het kanon is er blijven staan tot op de dag van vandaag.

Even is nog sprake van geweest dat het door de opruimingsdienst zou worden afgevoerd. Toen dit bericht doorkwam werd in allerijl burgemeester Van Hooff ingeschakeld. Hij was vroeger burgemeester van Oerle geweest en na de samenvoeging van Oerle met Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven, de eerste burger van de hieruit ontstane gemeente Veldhoven. Van Hooff reisde spoorlags naar Den Bosch waar hij bij de betreffende militaire autoriteiten voor behoud van deze Duitse vuurmond pleitte. Hij kocht het kanon na enig praten voor tien gulden, voor welke koop hij als bewijs een kwitantie kreeg. Aan die van Zandoers deelde hij nog diezelfde avond mee dat zij het kanon voortaan als hun eigendom konden beschouwen.

December 1963-januari 1964 was het weer raak. Vanwege een ophanden zijnde reconstructie van de Brink, wilde men "... de gave vormen van het plein ontdoen van alle smetten", die er in de loop der jaren op waren gevallen. Ook van uit de Stichting Brabants Heem was intussen gepleit het plein, zoveel als mogelijk, in z'n oorspronkelijke staat terug te brengen 1). Het kanon zou een plaats krijgen dicht bij de Brink, maar niet meer er op. Hiertegen werd door de omwonenden bezwaar gemaakt. De toenmalige burgemeester A. Ras, kon de rust terug brengen door in de raad uit te leggen dat het kanon "... slechts eventjes was verplaatst in verband met de verbetering van de Brink".

Natuurlijk heeft de tand des tijds ook aan het metaal van dit stuk geschut geknaagd. Eind 1970 lagen de loop, de wielen en de affuit-benen als oud roest op een hoop. Er ging zelfs hier en daar een stem op het geheel maar eens op te ruimen. Nu was het burgemeester Elsen, Van Hooff's derde opvolger,

die het voortbestaan van het kanon redde. In het voorjaar van 1971 stemde hij enthousiast in met het aanbod, van de rij- en tractieschool van de Constant Rebecquekazerne, de roestige restanten van het geschut op te knappen en het geheel te restaureren. En tijdens een receptie, kort daarna gehouden bij gelegenheid van het 650-jarig bestaan van het gilde St. Jan, verklaarde burgemeester Elsen nog eens met nadruk, dat hij gaarne zou zien, dat de St. Jansmarkt op de Brink in Zandoerle in ere zou worden hersteld en dat het kanon, na te zijn weergekeerd, 's avonds verlicht zou worden.

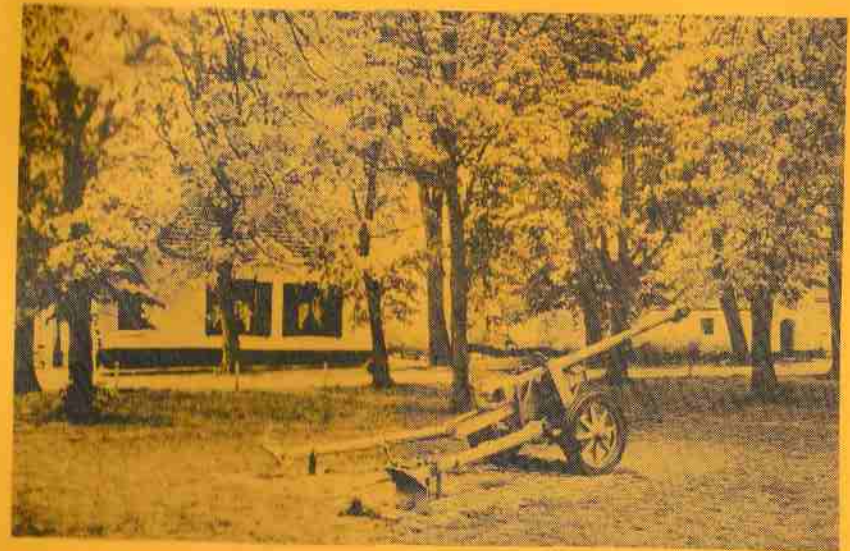
Het kanon werd reeds op 21 september door de militairen op het plein afgeleverd. In aanwezigheid van het buurtcomité van Zandoerle, talrijke schoolkinderen, die in verband met de kermis vrij hadden, en met opluistering door fanfare St. Cecilia, werd door luitenant-kolonel Wesseling het geschut terugbezorgd aan burgemeester Elsen. Na de militairen te hebben bedankt droeg de burgemeester het kanon over aan het buurtcomité Zandoerle. De omwonenden besloten deze voor hun feestelijke dag met een barbecue bij het kanon.

Driekwart jaar later, op 17 juni 1972, kon burgemeester Elsen de eerste St. Jansjaarmarkt zelf voor geopend verklaren. En het marktcomité van Zandoerle was er intussen ook al in geslaagd het benodigde geld voor de aanschaf van de verlichting van het kanon bij elkaar te krijgen.

Het kanon gefotografeerd in 1974 (zie foto hiernaast). De verlichting is er tot heden niet gekomen. Waarschijnlijk heeft het geld een nuttiger bestemming gekregen. Extra verlichting heeft Zandoerle immers niet nodig.

Jacq. Bijnen.

- 1). Nieuwe Eindhovense krant, 13 januari 1964.
- 2). Uit " Chamberlain, Peter en Terry Gander, Anti-Tank Weapons, London, 1974, p.15.



TECHNISCHE GEGEVENS

type: 7,5 cm Pak 40
kaliber: 75 mm
Lengte van het geschut: 3700 mm
Lengte van de loop: 2401 mm
maximale terreinhoek: 65°
elevatie: -6° tot +22°
totale massa: 1500 kg
snelheid projectiel bij het verlaten van de loop: 935 m/s
massa te gebruiken projectielen:
3,2 kg (type AP40), 6,0 kg (type AP)
pantsering die wordt doorboord:
(AP40) 115 mm op 450 m, onder 30°;
(AP) 100 mm op 450 m, onder 30°

OMSCHRIJVING 2)

Dit type kanon werd door de Duitse wapenfabriek Rheinmetall-Borsig in 1939 in productie genomen. Het is een antitankgeschut, dat bekend werd onder de naam 75 mm Pak 40 (Pak=Pantserabwehrkanone). Eind 1941 werd het voor het eerst ingezet en was van toenafaan het hoofdwapen van de Duitse antitankseenheden. Opvallendste kenmerken zijn het eenvoudige afweerschild, dat bestaat uit vlakke platen, en de doppen op de wielassen, die minder ver uitsteken dan bij andere typen. Verder is de carrosserie helemaal uit staal vervaardigd, waardoor het geschut forsier is dan bij vergelijkbare antitanksystemen. Hierdoor werd het echter wel lastiger om het te verplaatsen. Door al deze eigenschappen werd dit Duitse kanon een van de beste "standaard" antitankkanonnen en een van de meest formidabele wapens die de geallieerde tankdivisies tegenover zich vonden. Het werd op alle fronten ingezet en het was te monteren op vele voertuigen, het kon zelfs aan boord van een vliegtuig worden vervoerd.